

School en maatschappij: kansen voor samenwerking

Wanneer we tot nu toe hebben benadrukt dat onderwijs zijn eigen finaliteit moet bewaren en schoolteams over een grote mate van professionele autonomie moeten kunnen beschikken, willen we daarmee zeker niet beweren dat de school losstaat van de samenleving. De school is er net om jonge mensen in alle vrijheid en gelijkheid voor te bereiden op het leven in deze samenleving. Ze heeft in die zin een duidelijke finaliteit én een relatie tot die samenleving.

Mozaïeken in de school

Wie over 'scholen' praat, heeft het in eerste instantie over de mensen die de school tot school maken. Het gaat dan over de leerlingen en alle personeelsleden die je op school treft. Deze mensen zijn echter meer dan 'leerling', 'directeur' of 'juf van het derde leerjaar'. Allemaal nemen ze ook nog andere rollen op. Ze zijn broer, moeder, partner, spreken thuis misschien een andere taal, leven in armoede (al dan niet zichtbaar), zijn transgender, hebben thuis een zwaar ziek familielid, ouders gaan scheiden, zijn geëngageerd in de sportclub, ... Deze mozaïek aan rollen vormt de identiteit van mensen in de samenleving.

Leerlingen en personeelsleden komen dus nooit met een lege rugzak op school aan. Ze nemen steeds, al dan niet bewust, hun andere rollen ook mee. Op die manier komt de 'samenleving' in scholen binnen. Wie naar scholen kijkt, erover praat en erin werkt, moet dat doen vanuit een holistische visie. Dan zie je kinderen en volwassenen in hun volheid, hun complexiteit en hun diversiteit. Zo niet, ben je blind voor de identiteiten van al wie (klein én groot) 'schoolmaakt' en kan je er als school ook nooit voor zorgen dat je ondanks die mozaïek van verschillen toch elke leerling de kans geeft om zich in vrijheid en gelijkheid te ontwikkelen.

Superdiversiteit, what's in a name? (als je er maar iets mee doet!)

Onze samenleving is vandaag superdivers. Waar in de jaren 90 over een multiculturele samenleving werd gesproken en later over diversiteit, hanteert men sinds enkele jaren de term 'superdiversiteit' om de veranderende realiteit te omschrijven.

Er zijn twee dimensies die superdiversiteit kenmerken. Ten eerste is er een kwantitatieve verschuiving. De diversiteit groeit overal: in grote steden en in kleine gemeenten. De tweede dimensie is een kwalitatieve verschuiving. De diversiteit is zelf veranderd. In de jaren 60 kwamen de migranten uit enkele landen: Italië en Spanje. Vanaf 1964 waren dat voornamelijk Marokko en Turkije. Vandaag komen mensen vanuit de hele EU en vanuit de hele wereld. Er zijn dus meer nationaliteiten, meer talen, meer religieuze diversiteit en meer verschil in socio-economische status. Bovendien stromen met de invoering van het M-decreet ook meer leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in

het gewone onderwijs in. Ook dat maakt een doorsnee leerlingengroep diverser. Kortom, er is dus meer diversiteit in de diversiteit. Grote steden evolueren steeds meer naar een 'majority-minority' waar de meerderheid van de bewoners bestaat uit een brede laag aan minderheden. Hierdoor is er eigenlijk geen meerderheidsgroep meer. Scholen kunnen niet om deze superdiverse samenleving heen. Ze maken er integraal deel van uit. Meer zelfs, onderwijs is, net zoals de kinderopvang, een frontliniesector. Door de jonge kinderen die aan onderwijs participeren, wordt onderwijs het snelste geconfronteerd met deze superdiverse realiteit. Dat kan en mag niet ontkend worden.

Zoeken en wroeten

Vandaag moeten we dus niet meer discussiëren of we deze superdiverse samenleving willen of niet. De vraag die moet gesteld worden is: hoe gaan we ermee om? Voor scholen is het een voortdurend zoeken hoe ze positief en constructief kunnen inspelen op deze mozaïeken van personen in een superdiverse context. Als schoolteam wordt er immers van je verwacht dat je maatwerk levert. Oprecht antwoorden vinden op de vragen van ál je leerlingen, met hun rugzakje van identiteiten, is een verhaal van zoeken en wroeten. Het is de leraar die samen met de directeur en de andere onderwijspersoneelsleden verantwoordelijk is voor de vorming van de leerlingen. Elk op hun manier openen zij de samenleving voor hun leerlingen, leggen ze uitdagingen op hun

schoolbank en nodigen ze de leerlingen uit om zich erin vast te bijten, er dieper op in te gaan, de uitdaging te bestuderen. Ze gaan ervan uit dat elk kind in staat is om te leren in de meest brede betekenis van het woord. Ze proberen er voor te zorgen dat het rugzakje dat de leerling mee de school inbrengt, hem niet belemmert in zijn schoolse ontwikkeling. Ze staan ten dienste van hun leerlingen en in die zin ook ten dienste van de samenleving waarin die leerlingen leven.

Er is dan ook ontzettend veel dynamiek, betrokkenheid en inzet van leraren, directeurs en andere onderwijspersoneelsleden.

Maar soms haalt de realiteit de idealen in. We schreven het eerder al: werkcondities zijn leercondities. Als de werkdruk te hoog wordt en de taakbelasting te groot, gaan scholen, schoolteams en individuele leraren op zichzelf terugplooiën. Werken in contexten van diversiteit en onvoorspelbaarheid vraagt immers ademruimte en nieuwe inzichten. Het vraagt open staan voor verandering en voor 'het andere'. Dat is niet eenvoudig en lukt niet alleen. Daarom moet ingezet worden op verschillende vormen van 'samenwerken'. Het gaat dan over het uitwisselen van expertise en elkaar verrijken maar ook over het vrijmaken van tijd en ruimte om elk apart maar toch samen de kinderen en

jongeren van vandaag te vormen. Het Afrikaanse gezegde: "Als je snel wil gaan, ga dan alleen. Als je ver wil gaan, ga dan samen" illustreert waarover het gaat.

Samen gaan

Verschillende actuele dossiers onderstrepen de noodzaak om samen te werken en illustreren dat zonder de nodige tijd en ruimte voor overleg, intervisie, expertise-uitwisseling, de school zijn fundamentele opdracht niet meer kan waar maken.

M-decreet

In 2014 werd het M-decreet, decreet met maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, gestemd. Het is een belangrijke stap om meer inclusie in het onderwijs te krijgen. De Vlaamse en Brusselse scholen werden diverser. Maar tegelijkertijd klonken hulpvragen van leraren en schoolteams om kwaliteitsvol onderwijs te realiseren voor alle leerlingen in hun school. De steun die er kwam vanuit de competentiebegeleiders werd vaak als positief ervaren, maar was onvoldoende om in te spelen op alle vragen. Hetzelfde stellen we vandaag vast bij de ondersteuningsnetwerken. Als er mogelijkheden gecreëerd worden, staan leraren en schoolteams maar al te graag klaar om samen met collega's ervaringen te delen. Als dit als onvoldoende, ontoereikend of onhaalbaar wordt gepercipieerd door betrokken teams en leraren, dan blijft er bij iedereen een wrang gevoel achter.

Leerlingenbegeleiding

Tijdens deze legislatuur werd ook de leerlingenbegeleiding herbekeken. Het is immers belangrijk dat elke leerling kan genieten van een kwaliteitsvolle leerlingenbegeleiding. Om dat te realiseren moeten de verschillende actoren die bij leerlingenbegeleiding betrokken zijn, goed op elkaar afgestemd zijn en weten wan-

neer ze op de ander beroep kunnen doen. Kwaliteitsvolle leerlingenbegeleiding realiseren is een gedeelde verantwoordelijkheid van de school, de pedagogische begeleidingsdienst en de centra voor leerlingenbegeleiding. Maar ook hier geldt dat dergelijke samenwerking enkel kans op slagen heeft als deze gefaciliteerd wordt: duidelijke afspraken tussen de verschillende partners en ruimte om deze afspraken voor te bereiden en na te komen.

Kleuterparticipatie

Een ander dossier dat de potentie van samenwerkingen illustreert, is dat van 'kleuterparticipatie'. In het Vlaamse onderwijslandschap erkent men de waarde van kleuteronderwijs omdat het kan bijdragen tot meer gelijke onderwijskansen. Om jonge kleuters zo veel als mogelijk te laten participeren aan kleuteronderwijs is het belangrijk om zowel aan zorg als aan leren belang toe te kennen. Er wordt vertrokken vanuit de totale persoonlijkheidsontwikkeling waardoor kleuters niet herleid worden tot cognitieve wezentjes. Het is essentieel om ouders van jonge kleuters te informeren over de mogelijkheden van het kleuteronderwijs en tegelijk te polsen naar hun bekommernissen over wat de stap van kinderopvang naar kleuteronderwijs impliceert voor hun 2,5-jarige. Want onbekend maakt onbemind. In heel wat landen is de zorg voor de jongste kinderen (kinderopvang) niet gescheiden van het kleuteronderwijs. Dan spreekt men van Early Childhood Education and Care (ECEC). In Vlaanderen is dit systeem gesplitst tussen de beleidsdomeinen 'Welzijn' en 'Onderwijs', waardoor 2,5-jarigen van de ene dag op de andere de wereld van de kinderopvang achter zich laten en de stap naar de wereld van het onderwijs zetten. Deze opsplitsing voelt geforceerd

zowel bij de kleuters en hun ouders, als bij kinderverzorgers en kleuteronderwijzers. Want zorgactiviteiten (bijvoorbeeld eten, toiletbezoek, troosten, ...) kunnen heel leerrijk en pedagogisch zijn, terwijl het ondersteunen van cognitieve, sociale en motorische leerprocessen ook een zorgende houding van de leraar of opvoedende (in onder andere kinderopvang) vraagt.

De werelden van zorg en onderwijs zouden meer moeten samenwerken om te bekomen dat elk kind, hoe jong ook, erbij hoort. Dat draagt bij tot kleuterparticipatie.

Buitenschoolse kinderopvang

Scholen spelen vandaag een grote rol in het landschap van buitenschoolse opvang van kinderen. In de meerderheid van de scholen (85%) van het gewoon onderwijs gaat er minstens een moment opvang door in de school (al dan niet georganiseerd door de school zelf).

Om dat georganiseerd te krijgen doen scholen een beroep op hun eigen middelen, vaak wordt aan ouders een bijdrage gevraagd en soms is er vanuit de gemeente een financiële input.

Ondanks het feit dat het organiseren van voorschoolse opvang, middagtoezicht of naschoolse opvang niet tot de opdracht van scholen behoort (ze krijgen hier ook geen middelen voor), leeft een maatschappelijke verwachting dat scholen wel degelijk buitenschoolse kinderopvang dienen te organiseren.

Want hoe je het ook draait of keert: er zijn veel kinderen die gebruik maken van buitenschoolse opvang. Er is dus een nood aan kwaliteitsvolle buitenschoolse kinderopvang die inspeelt op de interesses van kinderen en tegelijk ook afgestemd is op de diversiteit van kinderen. Dat impliceert dat verschillende beleidsdomeinen met elkaar moeten

Superdiversiteit

Vandaag heeft bijna de helft van de Antwerpenaren wortels in migratie. Dat betekent dat ze ofwel zelf in het buitenland geboren zijn, ofwel een vader of moeder hebben die in het buitenland geboren is. Dit percentage stijgt elk jaar met 2%. Op de schoolbanken is dit percentage veel hoger: bijna 72% van de leerlingen in het Antwerpse lager onderwijs heeft wortels in migratie. De kinderen kleuren de steden. Maar ook in andere steden in ons land stijgt het aandeel inwoners met een vreemde nationaliteit of met een buitenlandse herkomst (huidige of eerste nationaliteit van persoon zelf is niet-Belgisch of eerste nationaliteit van vader of moeder is niet-Belgisch). Ook in Oostende heeft een vijfde van het totale aantal inwoners wortels in migratie. In de kleuterscholen van deze badstad heeft al 27,5% van de leerlingen een andere thuistaal dan het Nederlands.

samenzitten om een werkbaar transversaal beleid uit te werken, waar de noden van kinderen centraal staan, maar waar tegelijk de bezorgdheden en de eigenheid van onderwijs niet uit het oog verloren worden.

Bruggen bouwen op stevige fundamenten

Uiteindelijk gaat het in de verschillende situaties steeds om hetzelfde kind dat bepaalde noden heeft of het zich nu op de speelplaats, in de klas of in de buitenschoolse kinderopvang bevindt. Het gaat ook om bepaalde verwachtingen ten opzichte van de school. In de beschreven actuele dossiers gaat het dan om de verwachting dat leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in de "gewone" school terechtkunnen en alle ontwikkelingskansen krijgen.

De verwachting dat elke leerling met zijn noden bij een leerlingbegeleider terecht kan. De verwachting dat kleuters in het kleuteronderwijs zowel op zorg als op vorming kunnen rekenen. De verwachting ook dat een school, zelfs na de schooluren, een veilige plaats blijft voor leerlingen en zo tegemoet komt aan het feit dat schooluren en doorsnee arbeidsuren niet perfect op elkaar zijn afgestemd. Belangrijk is dan dat die verwachtingen en de manier waarop ze in de gegeven context moeten/kunnen gerealiseerd worden, niet in strijd zijn met de belangrijkste verantwoordelijkheid van de school. Namelijk: jonge mensen in vrijheid en gelijkheid kansen op ontwikkeling geven en voorbereiden op het leven in deze samenleving. En dat kan alleen als er op een construc-

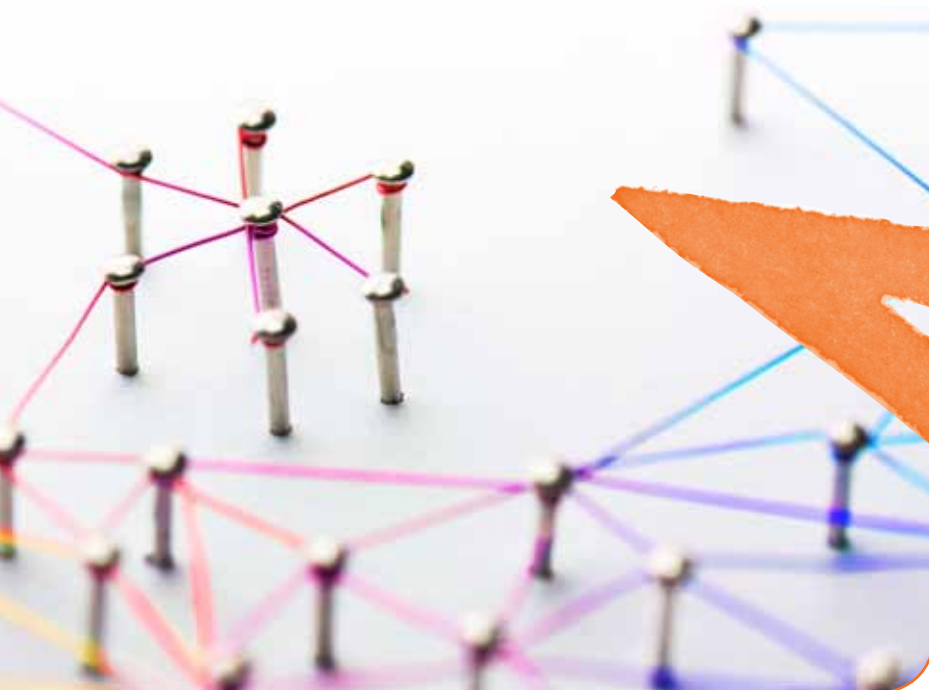
Netwerken

Om in te spelen op de noden van kinderen en hun gezinnen wordt er steeds vaker gekeken naar netwerken tussen beleidsdomeinen: zorg, onderwijs, vrije tijd, cultuur en (preventieve) gezinsondersteuning. Zo zijn er de Huizen van het Kind die sinds 2014 in het Vlaamse landschap actief zijn. Het zijn samenwerkingsverbanden tussen overheden, vrije beroepen, middenveldorganisaties en vrijwilligers die zich inzetten voor (aanstaande) gezinnen met kinderen en jongeren.

Binnen onderwijs is er 'Brede school'. Ook hier is er sprake van een samenwerkingsverband tussen verschillende sectoren. Maar minstens één school is wel betrokken en vaak initiatiefnemer. 'Brede school' zet in op een brede leer- en leefomgeving in de vrije tijd en op school met als doel maximale ontwikkelingskansen te realiseren voor alle kinderen en jongeren.

'Wijkgerichte netwerken' zouden een stap verder zijn. Voortbouwend op de expertise van de Huizen van het Kind en de Brede School kan meer nadruk gelegd worden op het partnerschap tussen scholen en andere lokale spelers. In deze netwerken kunnen verschillende partners, elk vanuit hun deskundigheid antwoorden formuleren op vragen van gezinnen en kinderen. Wie aanklopt bij zo'n netwerk mag niet het antwoord krijgen: "Dat is geen vraag voor ons, daarvoor moet je elders zijn."

tieve manier wordt samengewerkt met verschillende partners. Als de druk niet alleen op de school komt te liggen. Als er voldoende (onderwijs)personeel is om aan de verwachtingen te beantwoorden. In het discours over de noodzaak om samen te werken met partners in en buiten onderwijs, is het voor scholen, net zoals voor de andere organisaties steeds belangrijk om de eigen identiteit voor ogen te houden. Wat is de kernopdracht van de school? Waar staan we als school voor? Welke waarden willen we als team nastreven? Vanuit die professionele identiteit en dat bewustzijn wordt de stap naar samenwerking met partners gezet. Het fundament tot samenwerking moet stevig zijn. Dit samenwerken betekent dus niet dat individuele actoren of beleidsdomeinen hun eigenheid loslaten. Bij een goede samenwerking behoudt namelijk ieder zijn of haar verantwoordelijkheid en identiteit. Samenwerken is ook geen doel op zich. Het is een manier om tot betere resultaten te komen. Door 'samen te gaan' kunnen expertise en draagkracht vergroot worden.

Samenwerken bij kleuterparticipatie

Michel Vandenbroeck, professor aan de universiteit van Gent (Basis-12, 2016): "Er moet inderdaad meer intersectoraal samengewerkt worden. Ik denk niet dat we zover moeten gaan om kinderopvang en kleuterschool als één voorziening te zien.

Wel ben ik ervan overtuigd dat de opleiding van de kleuteronderwijzers veel baat zou hebben met elementen en inzichten uit de opleiding 'pedagogie van het jonge kind'. Omgekeerd geldt die redenering ook.

Voor de mensen die vandaag al aan het werk zijn, zou het uitwisselen van ervaringen een verrijking kunnen zijn. Een mooi, maar reëel voorbeeld hiervan is van een kleuterschool in Gent die de dag start met een kringgesprek. De school vertelt dat het jammer is dat de Turkse kinderen nooit iets te vertellen hebben. Komt het omdat ze minder verbaal zijn? Maken ze minder mee om over te vertellen? De school kan het niet zeggen omdat er geen inbreng is in het kringgesprek. Mensen van de kinderopvang stellen vervolgens de vraag waarom ze de moeders niet uitnodigen. Misschien kunnen de moeders dan helpen met het vertalen. De school wil het proberen en deze aanpak blijkt te werken.

Samenwerken betekent dus ook bij elkaar op bezoek gaan, naar elkaars ervaringen luisteren en deze uitwisselen. Mensen kunnen van elkaar leren."

Pleidooi voor een brede blik en aanpak

Onderwijs is geen eenheidsworst. Wie respectvol wil omgaan met de kinderen en volwassenen die de school maken tot wat ze is, moet hen in hun complexiteit en diversiteit benaderen. Dat vraagt om een aanpak die lokaal kan verschillen. Er is namelijk geen pas-klaar antwoord. Maar in het vroeten en zoeken naar invalshoeken mag de fundamentele verantwoordelijkheid en opdracht van de school niet in het gedrang komen en moet ieders professionaliteit, zowel binnen als buiten de school, een plaats krijgen. Het is een pleidooi voor professionele schoolteams die eigenaar zijn van hun professie en met een brede blik en een gedeeld kader durven samenwerken met elkaar en met partners binnen en buiten onderwijs. Daarin schuilt de kracht en uitdaging van kwaliteitsvol onderwijs voor élk kind.

Doordenk

Leerlingen en personeelsleden komen nooit met een lege rugzak op school aan. Ze nemen steeds, al dan niet bewust, hun andere rollen ook mee. Zo komt de 'samenleving' in scholen binnen. Wie naar scholen kijkt, erover praat en erin werkt, moet dat doen vanuit een holistische visie.

- ▶ Hoe zit dat bij jou op school?
- ▶ Krijgen collega's en leerlingen de kans om zich in hun 'complexiteit' te ontwikkelen?

Werken in contexten van diversiteit en onvoorspelbaarheid vraagt ademruimte en nieuwe inzichten. Het vraagt open staan voor verandering en voor 'het andere'. Dat is niet eenvoudig en lukt niet alleen.

- ▶ Hoe verloopt dat op jouw school?
- ▶ Met welke collega's gaat dit vlot?
- ▶ Waarom lukt het bij andere collega's minder goed?

Scholen zijn geen eilanden in de maatschappij. Ze komen dagelijks in contact met verschillende partners: ouders, CLB, pedagogische begeleiding, lokale actoren, buitenschoolse opvang, lerarenopleidingen, ...

- ▶ Wat is jouw ideale scenario van samenwerking zodat er een win-win is voor de leerlingen, personeelsleden en de partners?